

TEFSİR KİTAPLARINDAKİ İSRAİLİYATA DAİR*

Muhammed İzzet DERVEZE

Çev. Sema ÇELEM** - Zakir ARAS***

Tefsir kitaplarında, özellikle de Taberî, Beğavî, Hâzin, İbn Keşîr, Kurtubî vb. gibi rivayete dayalı, hacimli tefsirlerde Kur'an kıssaları ve Kur'an'da adı geçen çeşitli şahıslar ve olaylar ile ilgili, bunların detaylarını, niteliklerini, gelişimlerini ve koşullarını açıklamaya yönelik ayrıntılı rivayetler yer alır. Bu rivayetler Ka'bu'l-Ahbâr, 'Abdullâh b. Selâm, Şa'lebe el-Ğurazî, Muhammed el-Ğurazî, İbn Cureyc, İbn Nevf ve Munebbih oğulları gibi, Ehl-i Kitaptan olup da İslamiyete geçenlere özellikle de Yahudi iken Müslüman olanlara dayandırılır. Bunlarda mübalağa, aşırılık, şaşırtıcı ve hayret verici tasvirler çoktur. Araştırmacılar bu rivayetleri İsrailiyat olarak isimlendirirler. Bunları, ravileri ve Kur'an'ın tefsiri ile meşgul olanları oyuna getiren, Kur'an hakkında Müslümanların düşüncelerini karıştıran ve Müslümanlar aleyhine kargaşayı hedefleyen Yahudi hileleri sayarlar.

Gerçekte bu rivayetler adı anılan ya da anılmayan, matbu veya el yazması tefsir kitaplarında geniş yer tutmaktadır. Bu rivayetler neredeyse Kur'an'ın ana konuları olan ilkelerini, hükümlerini ve hidayet, zikir, öğüt, nur, furkan gibi tavsiyelerini arka planda bırakmıştır. Bir Müslüman, tefsir kitaplarının her hangi birinden Kur'an'ı anlamaya çalıştığında bu gerçeğe karşı karşıya kalır.

Tefsir kitaplarındaki bu rivayetler Müslümanları meşgul etmiş, onları kıssalardaki, olayları, şahsiyetleri, zaman ve mekân gibi detayları ortaya çıkarma

* Bu yazı, Merhum Muhammed İzzet Derveze'nin *El-Va'yu'l-İslâmî dergisinde* yayımlanan "Havle'l-İsrâiliyyât fî Kutubu't-Tefsîr," adlı makalesinin tercümesidir. İzzet Derveze, "Havle'l-İsrâiliyyât fî Kutubu't-Tefsîr," *Mecelletu'l-Va'yi'l-İslâmî* 2:19 (1966).

** Dr., Ankara U'niversitesi İlahiyat Fakültesi.
E-posta: celems@ankara.edu.tr. ORCID: 0000-0002-7596-8951

*** Ar. Gör., Bayburt İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
zakirarass@gmail.com ORCID: 0000-0002-2103-5769

düşüncesine sevk etmiştir. Böylece Kur'an ilimleri ile meşgul olan âlimlere yönelttikleri bütün sorular bu minvalde olmuş ve sonuç olarak isrâilî rivayetler Müslümanların zihinlerini karıştırarak onları Kur'an'ın hedeflerinden saptırmıştır.

Kur'an kıssalarının ve bu kıssalarda adı geçen şahsiyetlerin birçoğu Yahudilerin ve Ehl-i kitabın ellerindeki kitaplarda (*esfâr*)¹ bulunuyordu. Özellikle önemli bir kısmını elinde tutanlar Yahudilerdi. Diğer büyük bir kısmı ise Eski Ahid kitaplarında mevcuttu. Bu kitaplar ve esfar henüz Arapça'ya çevrilmemişti. Ehl-i kitabın din adamları bu bilgileri ravilere, aḥbâriyyûna ve konuyla ilgili soru soranlara naklediliyorlardı. Onlar da bu bilgilerin içerisindeki abartıları, garip ve tuhaf detayları incelemeden dikkatsizce rivayette bulundular. Bunlar (Yahudi din adamları) çoğu zaman kendi sözlerini, ellerindeki kitaplara dayandırıyorlar ve bunları da *Tevrat* adına yorumluyorlardı. İlk dönem râvîleri ve müellifleri bu kitapların yazıldığı dilleri bilmiyorlardı.

Buḥārî'de yer alan ve Ebū Hurayre'den nakledilen bir rivayette “Ehl-i Kitap Tevrat'ı İbranice okur, Müslümanlara Arapça olarak açıklardı.” denmiştir. Bu konuda Hz. Peygamber “Ehl-i Kitab'ı ne tasdik edin, ne de yalanlayın. Siz şöyle deyin: ‘Biz Allah'a ve bize indirilene; İbrâhim, İsmâil, İshak, Ya'kûb ve torunlarına indirilenlere; yine Mûsâ ve İsâ'ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rableri tarafından gönderilenlere inandık. Onlar arasında ayırım yapmayız; biz O'na teslim olmuşuzdur’ deyin”² buyurmuştur.³

Buḥārî ve Tirmizî'nin Abdullah b. Amr'dan rivayet ettikleri bir hadiste de “İsrailoğullarından nakilde bulunabilirsiniz, bunda bir sakınca yoktur. Kim bana kasıtlı olarak söylemediğim bir sözü isnat ederse cehennemdeki yerine hazırlansın.”⁴ buyrulmuştur.

¹ *Esfâr* kelimesi Kur'an'da Cuma 62/5. ayette geçer: مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْجِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا “Tevrat'la yükümlü tutulup da onun hakkını vermeyenlerin durumu, koca koca kitaplar taşıyan merkebin durumuna benzer.” Kitap veya Tevrat mânasında kullanılan bu terim (bkz. et-Ṭaberî, Ebū Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'ul-Beyân 'an Te'vîlî Âyi'l-Kur'an*, tah. 'Abdullâh 'Abdulmuḥsin et-Turkî, Qâhire: Merkezu'l-Buḥûs ve'd-Dirâsât el-'Arabîyye ve'l-İslâmiyye, Dâr-ı Hecr, 2001, c. 22, ss. 633-634) sözlükte “meydana çıkarmak, açıklamak” mânasındaki sūfûr kökünden türemiştir. Sifr kelimesine “hakikatleri ortaya çıkaran kitap, büyük kitap, Tevrat'ın bölümlerinden her biri” gibi anlamlar da verilmiştir. Ahmet Güç, “Sifr” *DİA*, 2009, c. 37, s. 156.

² Bakara 2/136.

³ Buḥārî, Tevhid, 51.

⁴ Buḥārî, Enbiyâ, 50.

Yahudi iken Müslüman olanların hepsi din adamı ve ilimde derinlik (söz) sahibi idiler. Bu konu Nisa suresinin 162. ayetinde dile getirilmiştir: “Onlar arasından ilimde derinleşmiş olanlarla müminler -ki bunlar sana indirilene ve senden önce indirilmiş olana iman ederler- namazı kılanlar, zekâtı verenler, Allah’a ve âhîret gününe inananlar başkadır. İşte onlara pek yakında büyük mükâfat vereceğiz.”⁵

Yahudilerin Bilgiçlik Taslamaları

Yahudi âlimleri Müslümanlara bilgiçlik taslıyorlar, dinî veya din dışı birçok konuda onlara karşı üstünlükleriyle övünüyorlardı. Kur’an bu duruma pek çok ayette yer vermiştir:

“Onlar inananlarla karşılaştıklarında "İman ettik" derler. Birbirleriyle baş başa kaldıklarında ise, "Allah’ın size açtıklarını (Tevrat’taki bilgileri) rabbiniz katında sizin aleyhinizde delil getirsinler diye mi onlara anlatıyorsunuz; bunları düşünemiyor musunuz!" derler.”⁶

“Onlara Allah katından ellerindeki (Tevrat) doğrulayan bir kitap gelince, daha önce kâfirlere karşı zafer isterlerken işte şimdi bilip tanıdıkları (Kur’an) kendilerine gelince onu inkâr ettiler. Allah’ın lâneti böyle inkârcıdır.”⁷

“Onlardan bir grup, kitapta olmayanı ondan sanasınız diye kitabı okurken dillerini eğip bükerler ve Allah katından olmadığı halde, "Bu Allah katındandır" derler. Onlar bile bile Allah hakkında yalan uydurmaktadırlar.”⁸

“Ehl-i Kitap’tan bir grup şöyle dedi: "Gün başlarken müminlere indirilmiş olana, iman edip günün sonunda inkâr edin. Belki onlar da dinlerinden dönerler.”⁹

İlk raviler ve tefsir tedvini ile meşgul olanlar onların sözlerini ve açıklamalarını olduğu gibi kabul ediyor ve kendilerinden sonraki müellifler için bir kaynak ve referans olması için bunları kitaplarında naklediyorlardı. Zaman geçtikçe bu rivayetler en eski ve en büyük tefsir kitaplarının büyük bir kısmını kapladı. Çünkü sonraki kuşaklar öncekilerin bu bilgilerini naklediyorlardı. Hatta çağdaş müellifler de onların yolunu takip etti. Neticede Yahudilikten İslâm’a geçenlerin naklettikleri bu rivayetler İsrailiyat adını aldı.

⁵ Nisâ 4/162.

⁶ Bakara 2/76.

⁷ Bakara 2/89.

⁸ Âl-i İmrân 3/78.

⁹ 11Âl-i İmrân 3/72.

Tefsir kitaplarında Müslümanların olaylar, kıssalar, Kur'an'daki özel isimler ve bunların tafsilatı hakkında Ehl-i Kitab'a soru sorduklarını ifade eden rivayetler vardır. Bu durum ilk dönemden itibaren başladı. Müfessirlerin Kehf suresindeki Zu'lkarneyn ayetlerinin tefsiri bağlamında aktardıkları rivayetler buna örnektir:

1. İbn Abbās ve Muāviye Kehf suresinde geçen *fi 'aynin ḥamietin* ifadesinin okunuşu hakkında ihtilaf ederler. *حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَاذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّمَا أَنْتَ تُعَذِّبُ وَإِنَّمَا أَنْتَ تَتَّخِذُ فِيهِمْ حُسْنًا* ayetinde geçen¹⁰ bu ifadeyi Muāviye *fi 'aynin ḥamietin* “sıcak su kaynağı” olarak okurken, İbn 'Abbās *ḥinetun sevdāu* “kara bir balçık”¹¹ şeklinde okur. Bu konudaki ihtilaf hakkında Ka'bu'l-Ahbār'ı hakem seçerler. Ona Tevrat'ta güneşin batışının nasıl anlatıldığını sorarlar. Ka'bu'l-Ahbār, İbn 'Abbās'ın görüşüne uygun olarak “Siyah çamurda batıyor” cevabını verir.

2. Diğer bir örnek Ebū Hurayre'nin bir sahabi ile “Allah'ın Cuma günü kullarının duasını kabul ettiği saat” hakkındaki ihtilafıdır. Buḥarī, Muslim, Tirmizī ve Nesār'nin Ebū Hurayre'den naklettiği hadiste “Onda öyle bir an vardır ki, şayet bir Müslüman namaz kılarken o ana rastlar da Allah'tan bir şey isterse Allah ona dilediğini mutlaka verir.” buyrulmuştur.¹² Onlar bunun “Her Cuma günü mü, yoksa senede bir Cuma mı” olacağı konusunda anlaşmazlığa düşerler ve Ka'b'ın hakemliğine başvururlar. O “Senede bir Cuma günüdür” cevabını verince bu cevap Ebu Hureyre'nin hoşuna gitmez. İtiraz ederek “Ak-sine her cumadır.” der. Ka'bu'l-Ahbār Tevrat'a baktıktan sonra, Tevrat'taki bilginin Ebū Hurayre'nin görüşü ile uyuştüğünü söyler.

Yukarıda zikredilen iki cevabın rivayetleri sahih olsa bile (ki sıhhatlerine mani olan bir durum yoktur) *tedlis*¹³ derecesindedir. Çünkü *esfāra* Ka'bu'l-Ahbār'a yöneltilen bu sorularla ilgili bilgi yoktur. Ancak Ka'b'a danışanlar onun cevaplarını kabul etmişlerdir. Çünkü onların *esfāra* ulaşma konusunda Ka'b'a sormaktan başka bir yolları yoktu ve kendilerinden daha bilgili oldukları izlenimi vermeleri yüzünden Yahudilerin ilmî konularda üstün olduğu-

¹⁰ Kehf 18/86.

¹¹ Diyanet Kur'an Yolu Meali.

¹² Muslim, Cum'a, 13.

¹³ Sözlükte “bir şeyin kusurunu gizlemek” anlamındaki *tedlis* terim olarak “râvinin, görüşmediği ya da görüştüğü halde kendisinden hadis işitmediği hocasından işittiği zannını uyandıracak biçimde rivayette bulunması” demektir. Bünyamin Erul, “*Tedlis*” *DİA*, 2011, c. 40, s. 262.

nu düşünüyorlardı Buna neden olan şey Arap toplumunun *ummî* olmasıdır. Kur'an pek çok yerde onları böyle anmış, Rasulullah da hadis-i şerifte onları *ummî* olarak vasfetmiştir. Oysa bu dönemde Ehl-i kitap ve özellikle Yahudilerin elinde birçok kitap ve *esfâr* mevcuttu. Ayrıca onlar medenî çevrelerde yaşamışlar ve hayatın pek çok noktasında nesilden nesile aktif rol oynamışlardı. Bu nedenle Hz. Peygamber Benî İsrail'den haber nakledilmesine izin vermişti. Ancak Müslümanlar Tevrat'a nispet edilen bu haberleri ne tasdik edecekler, ne de yalanlayacaklardı. Râvîler bu rivayetleri naklettiler, müfessirler de sıhhat derecesine bakmadan kitaplarına aldılar. Bize göre Ehl-i kitabın Müslüman olanlarından Kur'an'da anlatılan olaylar ve adı geçen şahıslar hakkında sorulan sorulara dair nakledilenlerin tümü bu gruba dâhildir.

Biz Kur'an'da anlatılan olaylar, şahıslar, özel isimler ve Kur'anî meseleler ile ilgili rivayetlerin çoğunun Müslümanların sorularına Ehl-i kitaptan İslam'a girenlerin verdiği cevaplar olduğu görüşünü tercih ediyoruz. Onlar bu meyanda verdikleri kısa ve uzun cevapları ellerinde bulunan *esfâra* isnad ediyorlar, işitenler de hatalı ve eksik olan bu bilgileri olduğu gibi kabul ediyorlardı. Sonra raviler rivayet ediyor, müdevvinler de yazıyorlardı. Çünkü ilk üç asırda soru soranlar, raviler ve tedvin edenlerin elinde bu bilgilerin kaynağını, sıhhatini tespit edecek herhangi bir şey yoktu.

Müfessirlerin Sorumluluğu

Tefsir kitaplarında yer alan şüpheye düşürücü, kafa karıştıran, İslam'ın temel ilkelerini örten İsrailiyatı nakletme sorumluluğunu sadece Ehl-i kitaptan Müslüman olanlara yüklemek doğru değildir. Bunları ilk nakledenler, yazanlar, bu açıklamalar üzerine ilk konuşanlar, bize ulaşmamış kitaplardaki bilgiyi kendi kitaplarına alıp bize ulaştıranlar da aynı oranda sorumludur.

Onlardan zayıf rivayetleri sahihlerden, bâtılın hakikatten ve yalanın doğrudan ayırmaları, rivayetlerdeki, sahih hadislerce desteklenmeyen aşırılık ve abartıların aklın, mantığın ve gerçeğin süzgecinden geçirmeleri beklenirdi. Bununla birlikte aşağıdaki hususlara dikkat edilmeliydi:

1. Bu tür rivayetleri naklederek tefsir kitaplarında geniş yer verilmesinin okuyucuların zihinlerini karıştıracığı,
2. Kur'an'ın hedeflerinin gözetilmesi,
3. İsrailiyatın esas mesele olmadığı, bu kadar önemi hak etmediği,
4. Kur'an'ın dünya ve ahirette insanların maslahatı için gerekli olan yüce hikmetlerine önem verilmesi.

5. Muhkem ayetler ve onu destekleyen diğer ayetler arasındaki fark ortaya konulmalıydı. Ayetlerdeki temsil, zikir, terğib, terhib, ibret ve öğüt gibi argümanlar, muhkem ayetleri ve hedeflerini destekleyici olarak ele alınmalıydı.

6. Kat'i deliller içeren muhkem ayetlerinin kendisine, hedefine, siyakına, birbirinden farklı üsluplar şeklinde indirildiğine dikkat çekilmeliydi.

7. Ayetlerin üzerinde iniş hikmeti gözetilmeli, dinen bilinmesi gerekli olmayan bilgi kitaplara alınmamalıydı.

Bazı müfessirler tefsir kitaplarını mütala ederken bu rivayetlerin üzerinde durmuşlar, özellikle son dönemde Tevrat ve Ehl-i kitabın kaynakları (*esfâr*) tercüme edildikten sonra onlara müracaat ve onlardaki bilgiye ulaşmak kolaylaştığı için modern ulema bu bilgileri değerlendirme imkânına sahip olmuş, içindeki abartılar, değişiklik ve kuruntular (*hurafe*) içeren rivayetlerin bir kısmı hakkında olumsuz eleştirilerde bulunmuşlardır. Gerçekte bu tenkitler genel bir durum değildir, esas olan eleştirilerin cüzî bir sahada kaldığı, bu rivayetlerin tenkit edenler ve modernistler tarafından bir değerlendirme yapılmaksızın alınmaya devam ettiğidir. Üstelik aldıkları bilgilerin bir kısmının *esfâr* ile bağlantısı yoktur.

Tefsir Kitaplarındaki Yaygın İsrailiyata Örnekler

İlk dönem tefsir kitaplarında yer alan Kur'an'daki olaylar, şahsiyetler ve kıssalar hakkındaki detaylı bilgilerin yalnızca Ehl-i kitaptan müslüman olan kişilere değil, Peygamberimizin ashâbı ve onlara tabi olanlara nispet edildiğinin bilinmesi gerekir. 'Abdullâh b. Mes'ûd, İbn 'Abbâs, Ebû Hurayra, Ebû Zer, 'Abdullâh b. Câbir, Mesrûk, Mucâhid, İkrime, Hasan, Dahhâk, Saîd b. Cubeyr, Zeyd b. Eslem, 'Atâ', Tāvūs, İbn İshâk gibi isimler de bahsi geçen konular hakkında acayip, mübalağalı, hayal ürünü, akıl, mantık ve gerçeklikten uzak bilgiler rivayet etmişlerdir. Aynı zamanda muteber hadis kitaplarında yer almayıp Hz. Peygamber'in hadisleri formunda zikredilen haberler de bu nevidendir. Bu tür rivayetlerin tümünü İsrailiyat olarak tanımlamak doğru değildir. İsrailiyat diye anılan rivayetler çoğunlukla Beni İsrail'e nispet edildiği için bu isimle anılmaktadır. Oysa Kur'an kıssaları, Kur'an'da adı geçen şahıslar, hadiseler ve olaylar Ehl-i kitabın özellikle Eski Ahid'in kaynaklarında bulunmamaktadır. Hz. Hüd ve onun Ahkâf'ta yaşayan kavmi Âd'ın hikâyesi, Hz. Şâlih ve Hicr'de yaşayan Şemüd kavminin hikâyesi, Hz. Şu'ayb ve Medyen'deki kavmi, Ashâb-ı Eyke, Ashâb-ı Rass, Hz. Luqmân, Hz. Zulkarneyn, Ashâb-ı Kehf ve bunun gibi pek çok konudaki bilgi Benî İsrail'e değil, Araplara aittir.

Bunlara ilave olarak Hz. İbrahim kıssasına ait bazı açıklamalar Yahudi kaynaklarında bulunmamaktadır.

Bu tür örnekler makalemizin sınırını aşacak kadar çoktur. Biz seçtiğimiz bazı kısa örnekleri vermekle yetineceğiz. Bunlardan ilki Hz. İbrahim'in oğlu İsmail ile birlikte Kâ'be'yi inşa etmeleri ile ilgili Kâtâde'den rivayet edilen haberdır.

Allah Teâlâ Hz. Âdem'i yeryüzüne indirdiğinde Kâ'be'yi de onunla birlikte indirdi. Hz. Âdem Hint toprağına bırakılmıştı. Onun başı gökte, ayakları yerdeydi. Melekler ondan korkunca boyu altmış zirâ eksiltildi. Bundan sonra Hz. Âdem meleklerin sesini ve tespihlerini duyamayınca Allah'a şikâyetle bulundu. Allah Hz. Âdem'e "Arşımın etrafında meleklerin tavaf edip namaz kıldığı gibi, tavaf edeceğin ve yanında namaz kılacağın bir evi senin için yeryüzüne indirdim" dedi. Meleklerin Arşımın yanında namaz kıldıkları gibi, sen de o evin yanında namaz kılarısın. Âdem (as) oradan ayrılp Kâbe'ye yönelerek her adımının arasında bir çöl varmış gibi uzun adımlarla oraya doğru ilerledi. Hz. Âdem Mekke'deki Beyt'e geldi ve onu tavaf etti. Ondan sonra gelen peygamberler de tavaf ettiler.¹⁴

İbrâhîm (as) ile Nemrûd arasında geçen münazara ile ilgili Suddî'nin Zeyd İbn Eslem'den yaptığı şu rivayet de bu konudaki örneklerdendir: Nemrûd yanındaki yiyeceklerden insanlara dağıtırdı. İbrâhîm (as) da yiyecek almaya giden bir grupla gitmiş ve Nemrud'la tartışmış, Nemrûd Hz. İbrâhîm'e yiyecek vermemişti. Ailesine yaklaşıncı bir toprak tepesine yönelip onunla heybesini doldurdu, "Bunu vererek onları oyalarım." diye düşündü. Eve varınca sırtındaki yükü bıraktı ve bir köşeye dayanarak uyudu. Eşi Sâre onun getirdiği heybenin iki tarafının da güzel yiyeceklerle dolu olduğunu gördü. Bunlarla yemek yaptı. İbrâhîm (as) uyandığında hazırlanan yemeği gördü ve bunu nereden bulduklarının sordu. Hanımı "getirdiklerinden" dedi. İbrâhîm (as) bunların Allah tarafından kendilerine bahşedilmiş bir rızık olduğunu anladı. Zeyd İbn Eslem dedi ki: Allah Teâlâ bu zalim krala kendisine Allah'a îmân etmesini emreden bir melek gönderdi, o yüz çevirdi. Melek üç kez gelerek davetine devam etti, o her defasında reddetti. Melek ona "Ordunu topla, ben de ordumu toplayacağım." Diyerek meydan okudu. Nemrûd güneş doğarken ordusunu toplayarak bekledi. Allah onların üzerine güneşi görmelerine engel olacak kadar çok sivrisineği musallat etti. Sinekler etlerini yiyip, kanlarını

14 Bakara 2/128, İbn Kesir, İbn Keşir, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. 'Umer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. Tah. Sâmi b. Muhammed es-Selâme. Riyâd: Dâru Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1997, c.1, s. 433.

içerek onları çıplak kemikler haline getirdi. Sineklerden birisi kralın burun deliklerinden içeri girerek orada dört yüz sene kaldı. O başını tokmaklarla dövdürünceye kadar Allah zalim krala bununla azap etti.¹⁵

Gerçekte bu meselenin başka bir açıklaması vardır. İster Ehl-i kitaptan İslam'a sonradan girenler olsun ister olmasın, Hz. Peygamber'in ashabından ve tabiinden nakledilen bu garip rivayetler herhangi bir soruya cevap aramak ya da bir meseleyi açıklamak için söylenen sözler değildir. Aksi bir durum adı geçen herkesin iftiracı ve yalancı olduğunu düşünmeyi gerektirir, onlar bundan uzaktırlar. Bu tür bilgilerin (Ehl-i kitap) çevrelerinde dolaşan haberler olduğu görüşünü tercih ediyoruz. Aynı zamanda bu haberlerin bize ulaşmamış yazılı belgelerde olması da muhtemeldir.

Sadece Kur'an'da Geçen Haberler

Kur'an'da bazı peygamberler, geçmiş toplumlar ve olaylar, bunun yanı sıra ismi bugünkü *esfârda* anılan, ama eski kaynaklarda olmayan kişiler hakkında haberler vardır. Bunlar: dipnotta ayetler verilecek

1. Allah'ın Âdem'i yaratması ve hilafetiyle ilgili olarak meleklerle arasında geçen diyalog.¹⁶
2. Allah'ın meleklerle Âdem'e secdeyi emretmesi ve İblîs'in secdeden kaçınması.¹⁷
3. Nûh'un oğullarından birisinin gemiye binme konusundaki muhalefeti ve tufanda boğulması.¹⁸
4. Âdem'in tövbesi ve bu tövbenin kabulü.¹⁹
5. İbrâhim'in babası ve kavmi ile olan hikayesi.²⁰

¹⁵ Bakara 2/259, İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kitâbi'l-Kur'ânî'l-'Azîm*, c. 1, s. 687.

¹⁶ "Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklerle gösterip 'Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin' dedi." Bakara 2/31.

¹⁷ Meleklerle, 'Âdem'e secde edin' dediğimizde İblîs dışındakiler derhal secde ettiler; o direndi, büyüklendi ve kâfirlere oldu. Bakara 2/34.

¹⁸ Oğlu, "Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım" diye cevap verdi. Nûh dedi ki: "Bugün Allah'ın hükmünden ancak O'nun esirgedikleri kurtulacaktır" derken aralarına dalga giri-verdi, böylece o da boğulanlardan oldu. Hûd 11/43.

¹⁹ "Bunun üzerine Âdem'e rabbinden bazı sözler ulaştı (bunlarla tövbe etti); rabbi de onun tövbesini kabul buyurdu. Şüphesiz O, tövbeleri kabul buyuran ve rahmeti sınırsız olandır". Bakara 2/37.

²⁰ "Bir zaman İbrâhim babasına ve topluluğuna şöyle demişti: "Ben sizin taptıklarınızdan uzayım, beni yaratan başkadır (ancak O'na ibadet ederim). O bana doğru yolu gösterecektir." Zuhuf 43/26.

6. İbrâhim'in kendi zürriyetinden bazılarını Mescid-i Haram bölgesine yerleştirmesi.
7. İbrâhim'in İsmâil ile birlikte Kabe'yi inşası.²¹
8. Firavun'un sihirbazlarının imanı.²²
9. Âl-i Firavun'dan iman eden kişi.²³
10. Dâvûd'un zırh yapması.²⁴
11. Dâvûd ve Süleyman'ın, bir topluluğunun başıboş kalmış hayvanlarının ekinlere zarar vermesi konusunda verdiği hüküm.²⁵
12. Atların ve kuşların Dâvûd'un emrine verilmesi.²⁶
13. Cinlerin, rüzgâr ve kuşların Süleymân'a hizmet etmesi.²⁷
14. Cinlerin Süleymân için heykeller, mihraplar yapması ve denize dalması.²⁸
15. Süleymân'ın cinleri zincirlerle bağlaması ve Hüd hüd kıssası.²⁹

21 "İbrâhim İsmâil'le birlikte Kâbe'nin temellerini yükseltiyordu: "Ey rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen iştensin, bilensin." Bakara 2/127.

22 "Sonunda sihirbazlar secdeye kapandılar ve "Biz Mûsâ ile Hârûn'un rabbine iman ettik" dediler." Tâhâ 20/70.

23 "Firavun ailesinden olup imanını gizleyen bir mümin kişi şöyle dedi: "Adamı, 'Rabbim Allah'tır' dediği için öldürecek misiniz? Oysa o size rabbinizden âyetler getirmiştir. Eğer yalancı biriye yalanı kendi zararınadır; ama eğer doğru söylüyorsa size bildirip uyardığı şeyin bir kısmı başımıza gelecektir. Hiç kuşku yok ki Allah, aşırılığa sapmış, yalancı kimseyi doğru yola ulaştırmaz." Mü'min 40/28.

24 "Ona sizin için zırh yapmayı öğrettik ki savaş darbelerinden sizi korusun. Artık şükredecek misiniz?" Enbiyâ 21/80.

25 "Dâvûd'u ve Süleyman'ı da an. Bir zamanlar, (zarar görmüş) bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı. Bir topluluğun koyun sürüsü, geceleyin başıboş bir vaziyette bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişti. Biz de onların hükmüne tanık idik." Enbiya 21/78.

26 "Akşama doğru kendisine, üç ayağının üzerine durup bir ayağını trnağının üzerine diken çalımı ve safkan koşu atları sunulmuştu." Sâd 38/31.

27 "Sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü yine bir aylık mesafe olan rüzgârı da Süleyman'a (onun emrine) verdik ve onun için erimiş bakırı kaynağından sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı, onun önünde çalışırdı. Onlardan kim emrimizden sapsa, ona alevli azabı tattırırdık." Sebe' 34/12

28 "Onlar Süleyman'a, isteğine göre yüksek ve görkemli binalar, heykeller, havuz gibi lengerler, yerinden kalkmaz kazanlar imal ederlerdi. Ey Dâvûd ailesi! Şükür için çaba gösterin. Kullarım arasında hakkıyla şükredenler pek azdır." Sebe 34/13.

29 "(Süleyman) kuşları gözden geçirdi ve şöyle dedi: Hüd'ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?" Neml 27/ 20.

16. Sebe kraliçesi, tahtı, billûrdan yapılmış bir köşkün şeffaf zemini.³⁰

17. Belkıs'ın tahtını göz açıp kapayınca kadar getiren ilim sahibi kimse.³¹

18. Süleymân'ın tahtının üzerine bırakılan ceset.³²

19. Süleymân'ın alımlı, soylu koşu atları.³³

20. Hz. İsa'nın Tevrat ve İncil'deki açık sıfatlarıyla Peygamber Efendimiz'i müjdelemesi.³⁴

21. Hz. 'İsâ'nın beşikte konuşması, maide olayı ve bunlar gibi pek çok örnek.³⁵

Buna ek olarak Kuran'da zikredilen ve Yahudilerin *esfârına* az ya da çok aykırı birçok bilgi mevcuttur:

1. Kuran'da Sâmirî'ye nispet edilen buzağı yapımının *esfârda* Hârûn'a nispet edilmesi.³⁶

30 "Ona, "Köşke gir" denildi. Kraliçe salonu görünce, onu oraya toplanmış su sandı ve eteğini topladı. Süleyman, "Bu, billûrdan yapılmış bir köşkün şeffaf zeminidir" diye uyardı. Kraliçe, "Rabbim, ben gerçekten kendime zulmetmişim! Artık Süleyman'la beraber âlemlerin rabbi olan Allah'a teslim oldum" dedi." Neml 27/44.

31 "Bu konuya dair" kitaptan bir bilgisi olan ise, "Ben onu sen göz açıp kapayınca kadar getiririm" diye cevap verdi. Süleyman, tahtı yanı başına yerleşmiş olarak görünce şöyle dedi: "Bu, şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınavan rabbimin bir lutfudur. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, kerem sahibidir." Neml 27/40.

32 "Andolsun biz Süleyman'ı bir sınavdan geçirmiş, tahtının üstüne bir ceset koymuştuk; sonra o bize yöneldi." Sâd 38/34

33 "Bir gün akşama doğru alımlı, soylu koşu atları önüne getirildiğinde, "Ben malı (atları), rabbimi hatırlattığı için sevdim" dedi. Derken (güneş batınca) onlar karanlığın perdesiyle gizlendi." Sâd 38/31.

34 Peygamber'in açık sıfatları ve Ahmed, Muhammed isimleri Hz. İsâ'nın diliyle Kahire Dar-ı Menar'da basılan Barnaba İncili'nde mevcuttur (Makalenin yayımlandığı derginin notu).

35 "İşte o zaman Allah şöyle diyecek: "Ey Meryem oğlu İsâ! Sana ve annene lutfettiğim nimetleri hatırla! Seni Rûhulkudüs'le (Cebrâil) desteklemiştim de hem beşikte iken hem de yetişkin halinde insanlarla konuşuyordun. Sana yazmayı, hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan kuş biçiminde bir şey yapıp ona üflüyordun ve benim iznimle derhal kuş oluyordu. Benim iznimle körü ve cüzamlaıyı iyileştiriyordun. Yine benim iznimle ölüleri diriltiyordun. Onlara açık kanıtlar getirdiğin zaman buna karşı içlerinden inkâr edenler 'Bu düpedüz bir büyü!' dediklerinde İsrâiloğulları'nın sana zarar vermelerini önlemiştim." Mâide 5/110.

36 "Allah buyurdu: Senden sonra biz, kavmini (Harun ile kalan İsrailoğullarını) imtihan ettik ve Sâmirî onları yoldan çıkardı." Tâhâ 20/ 85.

2. Hz. Yûsuf'un gömleğinin arkadan yırtılması ve azizin karısına mey-letmesi.³⁷

3. Kur'an'da yer alan Yûnus, Eyyûb, Zekeriyâ, Meryem ve annesi ile ilgili açıklamalar ve benzeri konularda Tevrat ve Kur'an arasındaki farklılıklara örnektir.

Biz tercih ediyor hatta inanıyoruz ki, (içindeki bilgiler) Kur'an'da anlatılan haberlere mutabık olup bize ulaşmayan *esfâr* ve *karâfîs*³⁸ vardır. Gerek elimizde bulunan Yahudi kaynakları, gerekse Kur'an'a şerh kabilinden gelen bilgiler de böyledir. Bu *esfâr* ve *karâfîs*te Ehl-i kitabın Müslümanlarından olan, Hz. Peygamber'in ashabından ve Ehl-i kitaptan olmayan tabiünden açıklamalar vardır. Yine Mûsâ, Yûşâ, Dâvûd, Süleymân ve diğer Peygamberler döneminde var olan pek çok eser kaynaklarda adı geçtiği halde günümüzde mevcut değildir. Hz. Mûsâ'nın kendi eliyle Allah'ın mesaj ve öğütlerini yazdığı Tevrat, Levhalar ve Neşîd-i Rabbanî olarak isimlendirilen yazıtlar ve diğer farklı kaynaklar, Yâşîr, 'Adî ('Udey) Ehîlû ve Şîlû'nun esfarı; Benî İsrâîl'in krallarından her bir kralın ve Yehûdâ'nın tarihçesi de bu gruba dahildir.

Meselenin bu yönü ravilerin, ilk müelliflerin ve sonraki kuşakların sorumluluğunu azaltmaz. Bu garip, hayret verici açıklama ve rivayetler, bunların tefsir kitaplarında geniş yer tutması, Müslümanlar için Kur'an'ın kesin hükümlerinin gizlenmesi ve zihinlerin karışmasına sebep olmuştur. Ehl-i kitabın kaynaklarında bu tür açıklamaların bulunması, tefsir kitaplarına olduğu gibi alınmasının gerekçesi olmamalıydı. Sonuç olarak Ehl-i kitaptan bu tür rivayetleri nakledenler onları anlama kudretine sahiptiler. Bu rivayetler Kur'an'ın asıl hedeflerine hizmet etmez ve dinen bilinmesi gereken zorunlu bilgi değildir. Kur'an'ın indiriliş hikmeti bu bilgileri zorunlu kılmadığı için tefsir kitaplarına alınmamalıydı.

³⁷ Kur'an'da bunun tam tersidir. "Aziz, Yûsuf'un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce dedi ki: "Anlaşıyor ki bu iş, siz kadınların tuzağıdır. Sizin tuzağınız gerçekten yamandır." Yûsuf 12/28.

³⁸ Kur'an'da En'âm 6/91. ayette geçen *karâfîs* kelimesi boş sayfalar anlamındadır. Muqâtil b. Suleymân. *Tefsîru Muqâtil b. Suleymân*. Tah. 'Abdullah Maḥmûd Şehhâte. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 2002, c. 1, s. 574.

Kaynaklar/References

el-Buḥārī, Muḥammed b. ‘İsmā‘īl. *Şaḥīḥu’l-Buḥārī*. Tah. Muḥammed Zehīr b. Nāşiru’n-Nāşīr, Dāru Ṭavķi’n-Necāt, 1422.

Derveze İzzet, “Ḥavle’l-İsrāīliyyāt fī Kutubu’t-Tefsīr,” *Mecelletu’l-Va‘yi’l-İslāmī* 2:19, 1966.

Diyanet Kur’an Yolu Meali.

Erul Bünyamin, “Tedlis” *DİA*, 2011, c. 40, s. 262-264.

Güç Ahmet, “Sifr” *DİA*, 2009, c. 37, s. 156.

İbn Keşīr, Ebu’l-Fidā İsmāīl b. ‘Umer. *Tefsīru’l-Ḳur’āni’l-‘Aẓīm*. Tah. Sāmī b. Muḥammed es-Selāme. Riyād: Dāru Ṭayyibe li’n-Neşr ve’t-Tevzī’, 1997.

Muḳātil b. Suleymān. *Tefsīru Muḳātil b. Suleymān*. Tah. ‘Abdullāh Maḥmūd Şeḥḥāte. Beyrūt: Dāru İḥyāi’t-Turāsī’l-‘Arabī, 2002.

Muslim b. Ḥaccāc. *el-Musned*. Beyrūt: Dāru İḥyāi’t-Turāsī’l-‘Arabī, tarihsiz.

et-Ṭaberī, Ebū Ca’fer Muḥammed b. Cerīr, *Cāmi’ul-Beyān ‘an Te’vīli Āyi’l-Ḳur’ān*, tah. ‘Abdullāh ‘Abdulmuḥsin et-Turķī, Ḳāhire: Merkezu’l-Buḥūş ve’d-Dirāsāt el-‘Arabiyye ve’l-İslāmiyye, Dār-ı Heccr, 2001.